

ունեցող հասարակութիւններէն մին եղած է։ Այս մասին ապացոյց են պէտքէն գիտողութեան առնուած պարագաները, եւ մասնաւոր 1848 եւ 1865 թուականներու ջաղագիրն մէջ ճարտող հնգախաւ մեծաւորներու մասին հրատարակած պաշտօնական եւ սովորական վիճաբանութիւնները։ Արդէն այլեւայլ հասարակութիւններու մէջ երբեմն արմատացած կարծիք մ'ալ մեր բանքը եւ հաստատեալ։ ասինքն համաձայն խառն միջերեսի եկած ստանալ այնպէս կը խորհին երեք՝ թէ երբ էլ այդ մէջ սկսի ճարտարիւր, բնականաբար ամենէն սաստկացած ժամանակ, ալ անհետանալու ժողոված է։ Սակայն առանց ասոր ալ ոչ ոք կրնայ ժխտել մեր բանքն, երբ յիշենք միայն թէ 1814 ժամատարին միջոցին, որ ամենէն ահաբեկիչն ու աղէտալին կը լինի, այն ինչ ամեն հասարակութիւններու մէջ քանի մը ամուսնու միջոցին չարաշար կոտորածներ կ'ընէ, հայ հասարակութեան հազւեւ 700 հոգոյ կորուստ մը կը պատճառէ, այսինքն 10⁰/₁₀, անշուշտ կորուստ մը՝ բաղադատութեամբ այն ժամանակի, երբ փողոցներու մէջ խուրը կ'աճէր՝ ամայութեան պատճառաւ։ Ինչ որ ալ ըլլայ, առողջ ապրիւ եւ երկար ապրիւ՝ ճարգկային աղջիկ ամեն շնորհքու եպիսկոպոսական է, եւ առ այս նպատակ ջիշ շատ մեծ տեսնալ՝ բարերարատիկ զարգացում է անշուշտ առանց վերջին կայանը հասած լինելու։

Վերջ յիշուած աղային հաստատութիւններէն զատ՝ Զմիռնիոյ Հայերն ունին ուրիշ պէսպէս հաստատութիւններ եւս, ոչ թէ աղային վարչութեան իրաւասութեան ներքեւ, այլ անկէ անկախ մասնաւոր ընկերութիւններու տնօրինութեան տակ։

Այսպէս Արեւելեան փոփոք ժողովրդեան ընտրելալով մասին ժամադրութեան տեղին է, որդի ջաղաքակրթութեան պահանջմանց համեմատ՝ որ կը մարտնչէն օգտակարն հաճոյականին, թղթախաղը՝ տեսակ տեսակ եւ ամեն լեզուէ լեզուներու եւ պարբերական թերթներու, պարսահանգէսն ալ՝ խորհրդատեղեկներու եւ այլն։ Եւ ինքը ալ թուղթ, լրագիրներ, թերթներ, այլեւայլ խաղեր եւ ընկերական խմբեր հետզհետեւ իրենց կարգին միշտ նորանոր հրապարակածք մը կը գրաւեն ակօբի բաժանորդներն, որոնք տարեկան 5—6 օսմանն են ունիւր բաժանորդութեան մը փոխարէն՝ կ'անցնեն հաս իրենց օրուան հանգստեան ժամերը։ շքեղ կահաւորութեան արահներու մէջ, Ալմիր տարեկան ծախքն է 5—600 ոսկի, որ բաժանորդներու տուրքով միայն կը հայթայթուի։

Հայ ընկերացաւան աւելի անշուշտ, բայց աւելի հնօրեայ հաստատութիւն է. քան տարիէ վեր զղործիւն ունի այս ընթերցարանին, ուր այլեւայլ լրագիրներ կ'ընդունուին՝ բաւական ճիւղ թանգարանի մը գրեմանց հետ յամախորդներու ընթերցման ժամայինը։

Եթէ է այս ամեն հաստատութիւններ Զմիռնիոյ հայ հասարակութեան բարեպաշտական, ուսումնասիրական, գիթ ստիքական, եւ յառաջգիտական զգայմանց մէկ մէկ կոթիւնն են, կան այլեւայլ ընկերութիւններ եւս, որոնք իրենց կարգին այդ գոյլերի հանգամանաց մէկ մէկ բարոյական

յիշատակարաններ են։ Ագիտութեան Ընկերութիւնը՝ կազմուած ութ տասն առաջնակարգ աղայայիններէ, իր երեսուն տարիէ ի վեր անանկ հիւանդներու, այսինքն անոնց որոնք աղայային հիւանդանոց չեն կրնար դիմել, եւ ստիպուած են իրենց ընտանեաց ծոյն մնալ, բժիշկ, գեղ եւ միշտեւ իսկ ուստես կը ղեկէ՝ ժողովրդեան հանգանակած զբաղով։ Ընկերութիւնը 7—800 լիւրայն զբաղակալուն մ'ալ ունի, որոնք մեծաւայն մասն աղային արկղը դբուած է մշտնջենապէս, թէ եւ տոկոսը կը վճարուին։ Այնտեղ Ընկերութիւնը՝ քանի մը երիտասարդներէ բաղկացած՝ երեկոյեան զարդ մ'ունի, ուր ուսում կը ստանան չափահաս տնէկներ, որոնք ժամանակին զարդ չեն յաճախած։ Հիփոթոր Ընկերութիւնն ալ՝ նուափայլ տիկնանց եւ կիթտեր Ընկերութիւնն հոս մեծաւայն օրիորդաց ընկերութիւններ են, որոնք ուսումնական եւ միանգամայն զթ տարեկան հաստատութիւններ են։ Չանց կ'աւանդէ յիշել ուրիշ բաղամիւր ընկերութիւններ եւս, որոնք միեւնոյն նպատակներու կը ծառայեն։

(Ըրբումսիւն.)

Թ. ՄԵՐՄԱՆԵՆ

ԱՅԳԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԸՆԹՈՒՆԵՐ ԵՒ ԸՆԹԵՂԵՐՈՒՄՆԵՐ

Վերմաններն Ausland աշխարհագրական թերթին մէջ (1889, էջ 807—9) Թ. Փոն Սայտլից (R. v. Seidlitz) ջաղախաղ իշխանին եւ Սելինսկիի ժողովրդեաց հայ առանձններն եւ առեղծուածներն յառաջ կը բերէ գրեթէ երկու ամբողջ երես։ Թէ առական են թէ՛ առեղծուածներն հայերէնէն ի ուսում, եւ ասիք ի գերմաներէն անցնելով՝ իրենց պարզութիւնն ու բնականութիւնն ըստ բաւականի տուած են։

ՈՒՆԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԹԻՄԵՆ Ի ԳՐԱԿԱՆՈՒՄՆԵՐ

Հանդ փոլիկ (Hans Pohlig) երկու տարի յառաջ Illustrierte Deutsche Monatshefte լրագրոյ մէջ ընդարձակ (1888, էջ 57—68, 189—199) ստորագրութիւն մը գրած է Պաթումէն Տփլիսի եւ Երևանի վայելէն դէպ ի չէլսիսային Պարսկաստան ըրած ուղեւորութեան։ Սոյն յօդուածն աւելի յանկուցիւր եղած է ինը հատ գեղեցիկ պատկերներով, որոնք յիշեալ

¹ Von Batum über Tiflis und Erivan nach Nord-Persien. Հմբ. Հմբ. Լուսինայ, 1889, էջ 263։

տեղեաց ընկալաց տարազները կը ներկայացնեն: Մեզի համար հետաքրքրական են երկու Տփղիսեցի հայ օրիոյներու պատկերներն՝ հանգիսական օրերու յատուկ տարազով:

Յօդուածիս մէջ հեղինակը կը ստորագրէ համառօտի՝ Պաթումի գեղեցիկ գիրքը, բնակիչները եւ քաղաքին արտաքին երեւոյթն, բնականապէս ամենհասարակ իրերն իրելու նոր եւ զարմանալի բան յատալ բերելով: Պաթումիէն կ'երթայ Տփղիս, որոյ գիրքը շատ նկարագրելի կը գտնէ, թէեւ պաշարեալ լրիկ լեռներէ: Այնուհետեւ կը յիշատակէ պլազան եւ պլաշեզու. բնակիչներն անցողակի, որոնց մէջն, իբրեւ, ի վեր կը բարձրանան եւրոպացիք եւ եւրոպացոց նմանող Հայերն: Ասորի իրերն վաճառական Տփղիսի մէջ առաջին դերը կը կատարեն, եւ նոյն իսկ մամուլն ըստ մասին իրենց ձեռքն է, Յօդուածիս շարունակութեան մէջ հեղինակն Նիւիան, Բաշեղաշէն, Նախիջեան եւ այլն քաղաքներէ անցնելու առթիւ անցողակի կը յիշէ հայազգի քանի մը պաշտօնատեսարց անունները, եւ ի մասնաւորի Պաթումիի հետագրատան հայ պաշտօնէին: Անշատաւանի հիւրասեր ասպնջականութիւնը կը ստորագրէ, որով կը վերջանայ յօդուածն:

ԳՐԱՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՅԱՐԱՐԵԱԿԱՆ ԳՐԱՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ԺԱՂՈՎԱԾՈՒԹ

Հիշմին 1888 Նոյ. 1 աճրդի հանուեցան ի Միլան Նշանաւոր Խոտաբի գրամագիտի մը գրամագիտական ժողովածոյն: Այս ժողովածոյնն ցուցակը նոյն տարին հրատարակեցաւ կանխաւ: Ասոր մէջ յէջն 35 (Թիւ 428) կը գտնենք քանի մը սովորական հայ դրամներ. այսինքն՝ երկու հատ 1 Լեւն Թ.ի արծաթի դրամ, դարձեալ նոյնին մէկ արծաթի եւ մէկ պղնձի դահկան. նոյնպէս հատ մը Հելթմոյ պղնձի դահկան, երկու հատ Հելթում եւ Զապէլ դահկան արծաթի, եւ հատ մ'ալ Հելթում եւ Բէյկիւարէվ հայ-արաբական արծաթի դրամ: Նոյն ցուցակին մէջ կայ Արեւելեան պլեւայլ ազգերու դրամներն զատ՝ հատ մ'ալ Վրաց Բաբարատ Ի. Թաբաւորին արծաթի դրամը:

Հ. Գ.

¹ Catalogo della Collezione d'un distinto numismatico, Firenze, 1888. Հմտ. Հոգիւս Արեւոյ, 1889. էջ 264.

ԳՐԱՄ ԵՈՂԷ. ԶԻՄԻՍԵՐ

Իւկանդիոնի մերազգի կայսերաց շարքին մէջ կը տեսնենք մեծահռչակ անձնաւորութիւն մը — Յովհաննէս Զիմիսի (Jean Zimisès):

Յովհաննէս ծնած է 926 թիւ ի Հերասպոլիս քաղաքի Ծովիաց ախարհին: Երիտասարդ հասակին մէջ Բիւզանդիոն Նիկիոյ Թոկատ կայսեր ծառայութեան մտած էր եւ կայսեր Վուչիւնիւրը կը պահպանէր. ուստի է նաեւ իւր Զիմիսի մականունն: Այս միջոցին կայսեր կինն Թեոփանէ, Յովհաննէս վրայ ունեցած մոլեգին սէրէն, սպաննեց զՆիկիոյիս եւ առաւ զՅովհաննէս: Եկտ որոյ կայսերական գահը բարձրացաւ (969) Յովհաննէս Վրասթապետի ժամանակ մեծամեծ յաղթութիւններ գործեց Յովհաննէս արաւելով ընդդէմ Ռուսաց, Բուլղարաց եւ Արաբացոց. որով զօրացցոյ Բիւզանդիոն կայսրութիւնը: Յովհաննէս մահէն արտաճմիկ է. — իւր անհաւատարիմ սննեկապետն Վասիլ՝ Թունաւորեց զինք 976 թին: Զիմիսի կայսրն սեպհական դրամ եւս գրոյմէլ տուած է:

Այս արծաթեայ դրամէն հատ մը ձեռքս հասաւ, ֆրանքի մը մեծութեամբ, Բիւլիտ տասնոցի մը հաստութեամբ եւ երկու կրամ կշռով: Առաջին երեսին կենդանին, շրջանակի մը մէջ Թագ ի գլուխ պատկերեալ կը տեսնուի Յովհաննէս անձնիւր (buste): Գլուխը երկու կողմը, դարձեալ նոյն շրջանակին մէջ, կը կարգաւցուին իւր անունը կազմող չորս տառեր.

Ι—Α
ω—η (Ιωαν)

Շրջանակի չորս կողմը չորս փոքր խաչ կցուած է: Շրջանակէն դուրս, մեծ ծրարորդին մէջ կը կարգանք.

+ ΙΗΣΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΗΙΚΑ

այսինքն. 'Ιησους Χριστος νικη (Եփեսոս Բիւլիտ, 1-րդ Եւ): Իսկ ներհակերն այսպէս գրուած կայ.

☩☩☩

+ ΙΩΑΗΗ

ΕΗ. ΧΩ. ΑΥΘΟ

CRAT' ΕΥΘΕΒ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ

ΡΩΜΑΙΩ'

☩☩☩

այսինքն. 'Ιωάν(ν)ς ἐν Χριστῷ αὐτοκρατ(ωρ) εὐσεβ(ής) βασιλεὺς Ῥωμαίων(ν). (Եփեսոս Բիւլիտ, 1-րդ Եւ):

Խոսկիւտաբ: Ն. Յ. ՊԱՄԻՍԵՐ